

Kapitel 6

Mellem familiealbums, turbaner og palkier – Museet som rum for samskabelse og demokratiske samtaler

Af Cathrine Kyø Hermansen og Emma Barnhøj Jeppesen

Sammen med 300 besøgende slog Immigrantmuseet i februar 2020 dørene op til en ny særudstilling om en lille religiøs minoritetsgruppe. *Sikkerne i Danmark – Meet the Sikhs* var navnet på udstillingen, der gennem private fotos, genstande og livsberetninger fortalte historien om det danske sikh-samfund gennem de seneste 50 år. Med et fælles ønske om at formidle de danske sikhers migrationshistorie indgik Immigrantmuseet i sensommeren 2019 et nyt partnerskab med repræsentanter for det danske sikh-samfund, herunder organisationerne Sikh Ungdom, Øst Punjab Kul-

*På åbningsdagen lagde både danske sikher og andre museumsbrugere vejen forbi.
Foto: Mikkel Arnfred.*

turförening og Sikh Archive. Partnerskabet kulminerede i en omfattende særudstilling, der gav museets brugere indblik i en særlig minoritetsgruppe i Danmark og samtidig bestyrkede brugernes udsyn til verdenen. I udstillingen var der mulighed for at tage med på den rejse, som de første sikher drog ud på fra Punjab i 1960'erne og 1970'erne for til sidst at ende i Danmark – mange som arbejdsmigranter. Et udstillingsafsnit med indsamlede fotografier fra danske sikh-familier fremstillede tilværelsen i det nye land med fortællinger om kærlighed og børn, om fritid og venskab, om arbejdsliv og ambitioner.

Ligeså gav udstillingens genstande og vidnesbyrd et indblik i sikhernes komplekse historie og rige kulturarv: fra madtraditioner og folkekøkken til kampsport og konkurrencegener, fra musik og folkedans til tøj i alverdens farver, fra politisk opstandelse til sammenhold på tværs af forskelligheder.

Fra første spadestik stod det klart, at kulturarven fra de danske sikher var forbundet med sikhismen som religion. I mange henseender viste Mikael Rothsteins sætning “kultur er ikke altid religion, men religion er altid kultur” sig som mantra i vores arbejde (Rothstein 2000, 8). At formidle sikhernes materielle og immaterielle kulturarv gav næppe nogen mening uden en inddragelse af sikhismens religiøse perspektiver. Et eksempel herpå er det populære folkekøkken, langar. Her mødes sikher på tværs af etniske, kønsmæssige og socioøkonomiske skel i gurdwaraerne for at indtage et fælles måltid. Langar kan forstås som en slags materialisering af det religiøse udtryk ‘menneskehedens enhed’, der ytrer, at alle mennesker er lige, fordi alle er skabt lige af Waheguru (Gud). Når sikher forsamles på tværs til langar, mødes de altså som sidestillede individer til en kulturel praksis funderet på religiøse dogmer (Fieldhouse 2017, 127,243-244).

At religion indtog en væsentlig rolle i særudstillingen blev i udgangspunktet ikke anset som et benspænd hverken af museet eller partnerskabsdeltagerne fra det danske sikh-samfund. Blandt mange danske sikher har der foreligget et ønske om at markere sig som selvstændig religion adskilt fra eksempelvis hinduismen (Fibiger 2020, 31).¹ For partnerskabsdeltagerne

1. De to religioner har ofte været blandt sammen blandt andet i det officielle trossamfundsregister.

blev udstillingen derfor brugt som ramme for en stærk egenfortælling og som indgang til at skabe synlighed omkring sikhismen, der for den danske majoritetsbefolkning må antages at være ganske begrænset.² På Immigrant-museet har religion altid indtaget en central plads i museets arbejde med minoritetshistorie og formidling af indvandringens kulturhistorie, herunder også med et varigt fokus på at modvirke andetgørelse af religiøse minoriteter. Religion betragtes af museet som et flydende og foranderligt fænomen, der indvirker på menneskets eksistens og levevilkår. Derfor bør religion ikke undgås eller negligeres i museale sammenhænge, men derimod afdramatiseres, fortolkes og sættes i perspektiv (Schütze 2014; Cimoli 2013). Samtidig stod det hurtigt klart, at de danske sikhers tilstedeværelse i museernes samlinger stort set var usynlig – og det på trods af, at de første sikher kom til Danmark for mere end 50 år siden. Partnerskabet blev derfor anset som en oplagt mulighed for at tilføre nye og anderledes kompetencer til vores praksis og dermed tilføre værdi til museet og udstillingen.

Forhandlinger på arbejdsbordet

På danske museer har der de sidste mange år eksisteret en gennemtrængende diskurs om outreach og brugerinddragelse, der har introduceret begreber og arbejdsformer som ‘samskabelse’, ‘inklusion’ og ‘medkuratering’ i museernes praksis. Opkomsten af denne deltagelsesdiskurs kan ses som reaktion på den væsentlige kritik af vestlige museer som institutioner for majoritetskultur og elitehistorie, der i årevis har influeret den offentlige debat. Essensen af denne kritik er, at museerne ikke har anerkendt minoriteters aftryk på samfundsudviklingen i tilstrækkelig grad, hvorfor disse har været underrepræsenteret i samlingerne (Sandell & Nightingale 2012, 1-4; Iervolino 2013, 113-117; Apsel & Sodaro 2020, 6-8). Med det såkaldte par-

2. Blandt mange danske sikher eksisterer der en bevidsthed om, at den almene befolkning ikke har ret meget kendskab til sikhismen. Blandt andet har Sikh Ungdom opgivet på deres hjemmeside, at en væsentlig årsag til organisationens etablering er, at *“kendskabet til sikhismen [er] ganske begrænset blandt den almene danske befolkning.”* (Sikh Ungdom: “Hvorfor Sikh Ungdom?”). En årsag kan være, at det samlede antal af sikher i Danmark er lavt. Tidligere er forskere kommet med forskellige bud, som varierer fra 350-4.000 mennesker (DACOREC 2000; Jensen 2004; Ilkjær 2011; Fibiger 2020).

ticipatoriske paradigme har den nye detagelsesfokus været med til at højne de danske museers opmærksomhed på en mere åben, inkluderende og pluralistisk tilgang til deres samlinger, formidling og forskning (Sørensen & Kortbek 2018; Grøn & Gram 2019). Også på Immigrantmuseet har de nye tanker dannet grobund for projekter med fokus på at styrke inklusion og medborgerskab blandt minoritetsgrupper (Riccardi 2015; Riccardi 2016; Likierska & Syke 2016; Engholm & Bjerre 2020; Jeppesen 2022). *Sikkerne i Danmark* kan ses som eksempel herpå. Samspillet mellem museets ansatte og repræsentanterne fra sikh-samfundet læner sig op ad tankerne om et samskabende partnerskab, som Nina Simon diskutererede ud fra begreberne ‘community engagement’ og ‘co-creation’. Komponenterne for en samskabende udstillingsproces var i hvert fald til stede: Projektet var forankret både i partnerskabsdeltagernes ønske om at udbrede kendskabet til sikhernes historie såvel som museets institutionelle mål om at give plads til brugerdrevne projekter, og gennem hyppige møder blev udstillingen udviklet med museets og partnerskabsdeltagernes viden, arbejdsmetoder og præferencer i tæt samspil (Simon 2010, 263-264). Imidlertid var der ikke tale om et samarbejde i helt traditionel forstand, hvor museet som ‘invited space’ indbyder en målgruppe til at afvikle et prædefineret projekt med en klar rollefordeling (Lynch 2011, 147-148). Initiativet lå hos partnerskabsdeltagerne, som selv rettede henvendelse til museet. Projektet var ikke på forhånd fuldt defineret, hvilket gav anledning til mange indgående samtaler om mål, modtagere og indhold. Og rammerne for samarbejdet var i høj grad genstand for løbende og åbne dialoger mellem de deltagende parter.

Foruden et øget fokus på deltagelse har det participatoriske paradigme også affødt en erkendelse af, at komplekse vilkår er forbundet med det at udvikle multiperspektiviske partnerskaber. Et elementært vilkår er forhandlinger. Som Graham Black har påpeget, indebærer partnerskaber med ‘communities’ en anerkendelse af, at divergerende synspunkter undertiden kan forårsage uoverensstemmelser.³ Det sker, fordi partnerskaber løbende formes og reguleres af forhandlinger mellem de deltagende parter (Black 2012,

3. Vi har ikke oversat begrebet ‘community’, da vi ikke mener, der findes et dækkende ord på dansk. Ved community forstår vi et socialt fællesskab, hvis medlemmer er bundet sammen af fællestræk som normer, religion, værdier, geografi, kulturarv, etnicitet eller andre identitetsmæssige tilknytninger.

218). Overordnet set kan Blacks pointer forstås i tre eksempler på forhandlinger:

1) Forhandlinger om autoritet og tillid

Partnerskaber indgået mellem museum og community må baseres på en gensidig accept af autoritet som et flersidigt og vekselvirkende fænomen. Forsøget på at udvikle museer til mere demokratiske institutioner har vist, at partnerskaber ikke kan virkeliggøres uden forhandlinger om autoritetens karakter og legitimitet. Ideelt set bæres partnerskabet af refleksive perspektiver og gensidige værdier som tillid, anerkendelse, tydelighed og autentisk nysgerrighed, således at autoriteten deles mellem de samarbejdende og baseres på parternes forskellige erfaringer, viden og fagligheder (Hornstrup & Johansen 2013, 166; Svendsen 2012; 56). Dette rejser spørgsmål som: Hvem taler med hvilken autoritet? Hvilken autoritet vægter tungest i samarbejdet? Hvordan kæmper autoriteterne indbyrdes om magten? I disse spørgsmål indtræder museum og partnerskabsdeltagere i medafhængige roller og afgiver magt og kontrol til hinanden (Black 2012, 218-224; Kadoyama 2018, 59-60, 75-82). Som eksempel lagde Immigrantmuseet og partnerskabsdeltagerne fra sikh-samfundet forskellige autoriteter på bordet. Museets ansatte havde mest erfaring med udstillingsdesign og brugerformidling. Til gengæld havde partnerskabsdeltagerne flest kontakter og mest viden om sikh-samfundet som et community. I arbejde med *Sikherne i Danmark* blev parternes autoriteter dermed bragt i spil over for hinanden, hvorved udfordringen blev at afbalancere rollerne uden at komprimere parternes divergerende kompetencer og selvforståelser.

2) Forhandlinger om mål og brugersegment

Vellykkede partnerskaber fordrer, at de involverede parter tager afsæt i en åben og tillidsfuld dialog om projektets formål, kontekst og målgrupper. Museer forholder sig i sagens natur til, hvem deres brugere er, og dermed også, hvordan institutionens projekter kan rettes mod disse brugergrupper. Karakteristisk for partnerskaber er imidlertid, at museet ikke kan eller skal definere projektets mål og brugersegment på egen hånd, men i stedet må forhandle med de involverede partnerskabsdeltagere. Det rejser spørgsmål som: Kan partnerskabsdeltagernes ønsker forenes med museets institutio-

nelle mål? Hvem sigter partnerskabets færdige produkt mod? Hvordan kan det fælles projekt tale til flere brugergrupper på samme tid? I disse spørgsmål udfordres museets traditionelle autoritet, da individer og communities sætter spørgsmålstegn ved, hvem der har retten til at fortolke fortiden for offentligheden (Black 2012, 218-224; Kadoyama 2018, 57-58, 141-142). Som eksempel var arbejdet med *Sikkerne i Danmark* påvirket af en løbende forhandling om, hvem særudstillingen var til for. Der eksisterede både et ønske om, at de danske sikher som brugergruppe skulle se sig repræsenteret gennem egenfortællinger fra sikh-samfundet, men også en klar bevidsthed om, at udstillingen skulle vække interesse hos museumsbrugere uden et forhåndskendskab til sikhismen. Udfordringen blev således at konstruere en særudstilling i flere lag med henblik på at engagere både de nysgerrige og de særligt interesserede museumsbrugere (Falk 2009, 217-232).

3) Forhandlinger om repræsentation og perspektiver

Partnerskaber mellem museum og community formes af spørgsmålet: "hvis historie fortolker og formidler vi?". Forhandlinger om identitet, erindring og medejerskab vil her påvirke konstruktionen af en fælles fortælling. Udfordringen ligger i den potentielle risiko for, at parterne bevidst eller ubevidst fremhæver bestemte perspektiver på bekostning af andre, hvorved 'det usagte' bliver en del det fælles projekts udtryk (Tali 2018, 2-3). Her er det nyttigt at overveje spørgsmål som: Hvem kan anses som autentiske repræsentanter for et community? Hvis perspektiver overses bevidst eller ubevidst? Hvad er projektets sigte, og hvad er projektets usagte indhold? Samskabende partnerskaber fordrer altså en kritisk stillingtagen til de positioneringer, der vil udspille sig under de løbende forhandlinger om repræsentation og perspektiver. En vigtig erkendelse er, at et arbejde med mennesker er et arbejde med agendaer (Black 2012, 218-224; Kadoyama 2018, 96-101). Som eksempel blev arbejdet med *Sikkerne i Danmark* hurtigt præget af spørgsmålet om, hvorvidt partnerskabsdeltagerne kunne anses som repræsentanter for sikh-samfundet som et samlet community, eller om visse grene var stærkere afspejlet end andre.⁴ I konstruktionen af en fælles fortælling gav dette nemlig anledning til flere overvejelser om udstil-

4. Det danske sikh-samfund har ad flere omgange været præget af interne stridigheder og opdelinger. Se Ilkjær 2011; Ilkjær 2012.

lingens sagte og usagte indhold. Her blev det aktuelt at forhandle om de historiske, kulturelle, religiøse og politiske perspektiver i udstillingen. Men dermed også, hvilke perspektiver der blev overset eller helt udeladt fra den fælles fortælling.

Som allerede eksemplificeret kom forhandlinger til at indtage en central plads i Immigrantmuseets samspil med partnerskabsdeltagerne fra det danske sikh-samfund. Museet anser samarbejdet som et kerneeksempel på, hvordan religion forhandles på forskellige niveauer i partnerskaber mellem museum og community. I det følgende drager vi eksempler fra udstillingen frem for at kaste lys over nogle af de forhandlinger, der fandt sted under samarbejdet. Dette med henblik på at opridse de udfordringer, der kan opstå i partnerskabsprojekter med fokus på religion, men også de mange værdiskabende muligheder for interreligiøs udveksling, der følger med.

En pamflet, en gryde ... og tusind andre ting

En mail med en invitation til at mødes og kort efter forslaget om en udstilling. En repræsentant fra det danske sikh-samfund havde rakt hånden ud til museet, der efter indledende møder kvitterede med at invitere til en samarbejdende proces. Timingen var rigtig. Museets ansatte stod for at skulle fastlægge de kommende års udstillinger og kunne derfor handle. I første omgang organiserede vi en projektgruppe bestående af en repræsentant fra sikh-samfundet, en projektansvarlig museumsinspektør og en museumschef. I idéfasen blev der etableret et relativt stort mulighedsrum for de samarbejdende til at sætte retning og indhold i fællesskab. Sidenhen tog museet mere styring, i takt med at udstillingen udviklede sig til et større format, og samarbejdet blev udvidet med nye museumskræfter samt skiftende repræsentanter og uformelle deltagere fra sikh-samfundet. I projektgruppen udviklede kendskabet til hinanden sig på tværs. Som processen skred frem, blev det tydeligere, hvordan opgaverne kunne fordeles efter kompetencer. Eksempelvis skrev repræsentanter fra sikh-samfundet forslag til udstillingens tekster, som blev revideret af museets ansatte. Ligeså blev det i stigende grad tydeliggjort, at vi befandt os i en arena med mange agendaer – såvel udtalte som uudtalte. Positioneringer blev skarpere og udfordrede til tider den fælles historie, som vi var ved at konstruere. Det kom ikke mindst til

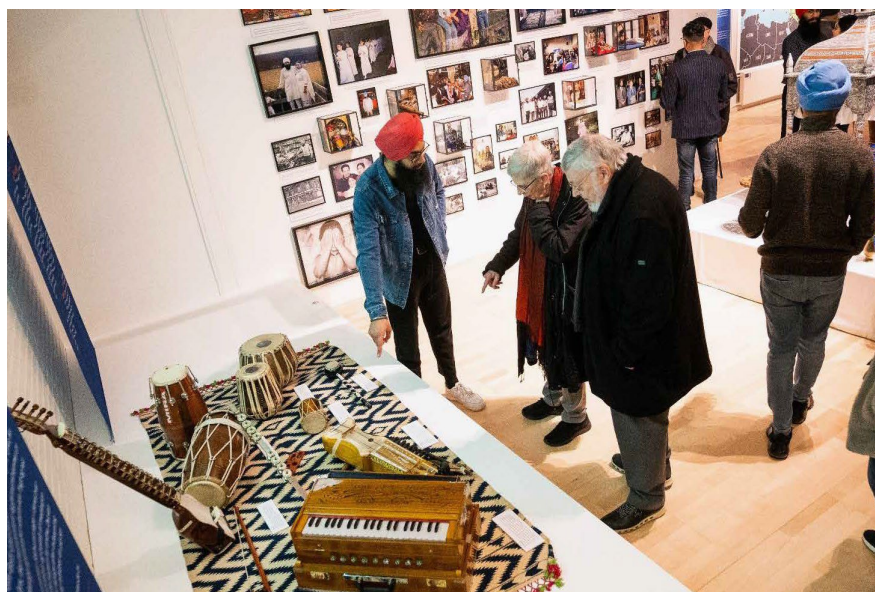
syne i forhandlingerne om udstillingens religiøse udtryk og indhold. Fra begyndelsen var der ønsker fra flere sider om en inkorporering af det, vi – efter inspiration fra Gilberg – har valgt at kalde *eksplicit religiøse materialiteter og immaterialiteter* samt *implicit religiøse materialiteter og immaterialiteter*. Med førstnævnte menes elementer, som har en iboende religiøs betydning, enten fordi de betragtes som hellige, eller fordi de formidler religiøse budskaber. Med sidstnævnte menes elementer, der for indviede er forbundet med religiøs identitet, men ikke nødvendigvis associeres med religion blandt uindviede (Gilberg 2009).

Da det rygtedes i sikh-samfundet, at en udstilling var på vej, fik museet besøg af et par, som siden 1970'erne havde været en integreret del af sikh-samfundet med tilhørende stor autoritet. Parret anså religion som et naturligt omdrejningspunkt og blev derfor indgang til erhvervelsen af eksplicit religiøse materialiteter og immaterialiteter såsom genstande fra én af gurdwaraerne, videoklip, musik og røgelse til udstillingen. Som del af vores researchfase inddrog vi parret, der som gestus medbragte en T-shirt og en pamflet om Guru Nanaks 550-års fødselsdag fra en religiøs vandring ved Ishøj strand. T-shirten var tænkt som gave til museet, mens pamfletten med religiøse dogmer efter parrets ønske skulle indgå i udstillingen. Imidlertid anså museets ansatte T-shirten som et godt eksempel på levet religion, mens pamfletten var for indforstået for den almindelige museumsbruger. Vi valgte derfor at udstille T-shirten som eksempel på, hvordan religion fortolkes i nye kontekster, mens pamfletten ikke blev udstillet, men dog optaget i vores samling. Samme par fungerede sidenhen som bindeled ind i gurdwaraernes religiøse fællesskab. Ad denne vej mønstrede parret en sølv palki fra den ene gurdwara, der som trone for helligskriftet Guru Granth Sahib blev tilskrevet religiøs betydning og anset som symbol på de danske sikhers religiøse fællesskab. I kontrast hertil indkøbte andre partnerskabsdeltagere en ny guld-palki fra Punjab. Palkien var således ikke historisk forankret i det danske sikh-samfund, men blev i stedet tilskrevet æstetisk værdi. Som synlige religiøse markører blev begge palkier tildelt centrale pladser i udstillingen. Generelt var den sølvfarede palki omgærdet af en større grad af andægtighed, hvilket blandt andet kom til udtryk i dens opsætning, hvor flere repræsentanter fra sikh-samfundet deltog i forhandlingen om, hvordan palkien skulle præsenteres og formidles.

Palkien, der normalt rummer helligskriftet Guru Granth Sahib og står i én af gurdwaraerne, vakte opmærksomhed blandt de besøgende. Foto: Mikkel Arnfred.

Udstillingsrummet omkring palkien fik således karakter af at være et ‘sacred space’. Herved forstås, at religiøse elementer i kraft af deres højtidelige karakter er omgærdet af numinøs energi og derved påvirker det rum, som elementet er placeret i. Mens nogle brugere forstår elementet ud fra eksempelvis æstetiske eller historiske perspektiver, tillægger andre brugere elementet religiøs mening, hvorved deres adfærd omkring elementet ændrer sig (Reeve 2012, 133). Som eksempel blev blomster udstillet omkring palkien flyttet, rettet på og omarrangeret af mange forskellige repræsentanter fra sikh-samfundet, der alle ønskede at bidrage med deres egen forståelse af palkiens udtryk. Til slut fandt museet og repræsentanterne dog fælles fodslag i ønsket om, at palkiens praksisforankring skulle visualiseres. Vi valgte derfor at afspille en privatoptaget film fra gurdwaraen i Vanløse, der gav brugerne et indblik i religiøse handlinger under en gudstjeneste i 1982. Filmen sigtede således efter både at vække genkendelse blandt danske sikher som brugergruppe og samtidig demonstrere religiøse praksisser tilknyttet palkien over for andre museumsbrugere.

Kirtaninstrumenter gav anledning til mange indgående samtaler mellem udstillingens brugere. Foto: Mikkel Arnfred.

I arbejdet med de implicit religiøse materialiteter og immaterialiteter indtog pragmatisme en vigtig plads mellem de samarbejdende. Undervejs i processen blev parterne enige om, at visse genstande var mere betydningsbærende for sikh-samfundet end andre, da de i kraft af deres historie vævede sikhernes religion, kultur og traditioner sammen. Genstandene udgjordes af instrumenter fra musiktraditionen kirtan samt de karakteristiske turbaner og de fem k'er, som er fem ydre kendetegn for indviede sikher bestående af stålarmbånd, uklippet hår og skæg, lærredsbenklæder, kam og daggert. Forholdsvist hurtigt blev parterne enige om, at genstandenes kulturelle og religiøse betydning skulle kontekstualiseres i samspil med andre udstillingselementer. Instrumenterne blev frit udstillet foran den førnævnte film fra gurdwaraen i Vanløse, så brugerne kunne se og høre instrumenternes brug i praksis.

Ligeledes blev de fem k'er og turbanerne udstillet sammen med shalwar kahmeezer og snabelsko, der tilsammen dannede en fortælling om beklædning som udtryk for tilhørsforhold. Her blev fortolkende genstandstekster

vigtige som medie for at væve personlige anekdoter, religiøse praksisser og kulturhistoriske traditioner sammen (Bennicke 2016, 26-30). Et andet eksempel på pragmatismens aftryk var forhandlinger om en gryde, der testede det fælles projekt. På museets forespørgsel blev gryden indleveret af en uformel deltager, som havde mønstret den fra én af gurdwaraerne, hvor den var blevet brugt til langar. For museet var gryden med dens tydelige brugsspor betydningsbærende som kulturarvs-genstand, idet den rummede en faktisk brugshistorik og derigennem repræsenterede sikhernes religiøse og kulturelle fællesskab. Imidlertid levede gryden ikke helt op til det æstetiske udtryk, som nogle af partnerskabsdeltagerne ønskede.

Selvsamme partnerskabsdeltagere havde et ønske om, at en profilvæg med fem fremtrædende personligheder og fem vigtige fortællinger om sikh-samfundet skulle præsenteres i udstillingen. Flere genforhandlinger om de to elementers formål og indhold mandede til sidst ud i kompromisets kunst, hvor begge blev inkorporeret. Belært af tidligere erfaringer vidste vi, at pragmatiske mellemveje var et vilkår i en samskabende proces, og det blev ikke

Som eksempel på levet religion blev gryden til fællesmåltidet langar tildelt en central plads i udstillingen. Foto: Mikkel Arnfred.

sidste gang, at denne kendsgerning kom til udtryk. Som endnu et eksempel viste udstillingens film om Punjab sig som en udfordring for samarbejdets grundsten: gensidig tillid. Med filmen konstruerede partnerskabsdeltagerne fra sikh-samfundet en fortælling om hjemlandet Punjab. Filmen, der startede og sluttede med idylliske billeder af en gurdwara, blev vist på en bagvæg og dannede med sit meditative lydbillede kontekst for hele udstillingen. Den var imidlertid et resultat af intensive forhandlinger. De første udkast indeholdt nemlig politisk indhold, der gik imod aftalen om, at udstillingen ikke skulle fremme politiske agendaer. Tidligt i den samskabende proces havde museet stillet krav om, at politiske dagsordener ikke kunne inkluderes, og at det historiske indhold i udstillingen skulle være fagligt korrekt. Udkastet til filmen vakte dog selvrefleksion blandt museets ansatte: Havde der været klarhed nok i den fælles forventningsafstemning og kontekstafklaring? Efter genforhandlinger foretog museet mindre, men eksplicite korrektioner i filmens indhold ud fra en betragtning om, at udstillingen skulle være rum for demokratiske samtaler og debatter.

Plads til religion i det offentlige rum?

Efter halvandet år med coronarestriktioner stod vi i sommeren 2021 overfor at lukke *Sikherne i Danmark*. Vi var dog efterladt med en følelse af, at netop denne udstilling ikke havde fået lov til at udfolde sit potentiale. En pop-up udstilling havde længe været på tale, og i sensommeren blev denne mulighed til realitet gennem et partnerskab med kulturhuset Dokk1 i Aarhus. Som udstillingssted var Aarhus og Dokk1 interessant af flere grunde. For det første rummede byen et mindre community af sikher. For det andet havde vi gode erfaringer med udstillingssamarbejde mellem museum og bibliotek fra et andet partnerskab med Københavns Hovedbibliotek. For det tredje gav Dokk1 som offentligt og diskursivt rum mulighed for at skabe synlighed om sikhernes aftryk på den danske migrationshistorie for et differentieret brugersegment. Med disse rødder anså vi Dokk1 som den oplagte ramme for mødet mellem de danske sikher og de aarhusianske borgere (Dokk1, "Vision & værdigrundlag; Christensen et al. 2019, 12). Meden ny deltager ved forhandlingsbordet blev det vigtigt at afbalancere parternes autoriteter. Dette kom for alvor til udtryk, da Dokk1 meddelte, at religion ikke kunne formidles som hovedtema i udstillingen. Et budskab, der på sin

vis havde ophav i den klassiske forestilling om det offentlige rum som sekulariseret (Christensen et al. 2019, 9). Det stod derfor klart, at de religiøse forståelsessammenhænge, der kontekstualiserede sikhernes identitets- og kulturhistorie, ikke kunne implementeres på Dokk1. Det nye samarbejde efterlod et mindre mulighedsrum, hvorfor rammerne for pop-up udstillingen måtte genforhandles og den fælles fortælling dekonstrueres. Et vilkår i genforhandlingerne blev en strammere kuratering af udstillingens indhold fra museets side. Eksempelvis ønskede partnerskabsdeltagerne fra sikh-samfundet, at den guldfarvede palki skulle udstilles. Med udgangspunkt i Dokk1's anvisninger måtte museet imidlertid afvise dette ønske. Samarbejdet fik altså ikke samme samskabende karakter, da en ny, men tungtvejende autoritet spillede med.

Efter indledende genforhandlinger blev løsningen at anlægge en kulturel prisme for udstillingens indhold, der gennem universelle fortællinger byggede bro mellem sikhernes historie og brugerne. Kulturelle perspektiver og personlige beretninger blev trukket frem, mens de religiøse perspektiver blev skubbet i baggrunden. Den nye kontekst affødte altså en kompleksitetsreduktion, der resulterede i en mere skarp vinkling på fortællingen om de danske sikher. Pop-up udstillingen blev bygget op om fem grundfortællinger, der var afledt af temaer fra særudstillingen på Immigrantmuseet. Ligeledes pegede de ind i centrale aspekter af sikhernes kulturhistorie såvel som ud mod mere almenmenneskelige erfaringer. Beretninger om at rejse til Danmark levendegjorde det at forlade sit hjem for at opbygge en ny tilværelse. Filmen fra Punjab illustrerede det at savne et særligt sted. Lyden af kirtan betonedes musikkens betydning for kulturel samhørighed. Turbaner og tøjstykker belyste det at udtrykke et tilhørsforhold. Billeder fra forskellige sikh-organisationer i Danmark illustrerede det at være en del af et kulturelt fællesskab. Udstillingens ydre fysiske rammer udgjordes desuden af fotografier fra familievæggen, der tilsammen visualiserede de fem grundfortællinger og bandt udstillingen sammen som helhed.

Vores tilgang til udstillingen var igen baseret på præmissen om, at kultur og religion ikke kan adskilles fuldstændigt. Særligt ikke, når man beskæftiger sig med en minoritetsgruppe, hvis religiøsitet er af afgørende betydning for gruppens identitet på individ- og fællesskabsniveau (Jacobsen & Myrvold 2011, 6-8). Flere steder i udstillingen fungerede religiøse perspektiver som

Ved indgangen til udstillingen blev brugerne mødt af et billede af repræsentanter fra sikh-samfundet i gurdwaraen i Vanløse. De samme personer vil byde gæsterne på Dokk1 velkommen i museets pop-up udstilling. Foto: Immigrantmuseet.

underliggende tone, dog uden nogensinde at være i fuldt fokus. Det gjaldt eksempelvis de udstillede genstande. På grund af pop-up udstillingens komprimerede format var der betragteligt færre genstande inkorporeret i udstillingsdesignet. Mens eksplicit religiøse materialiteter og immaterialiteter slet ikke var tænkt ind, kom visse implicit religiøse materialiteter og immaterialiteter til at eksemplificere kulturelle praksisser. Det gjaldt kirtaninstrumenter, turbaner, de fem k'er og gryden, som gennem fortolkende genstandstekster bandt historien om sikhernes kultur og traditioner sammen. Implicitte religiøse praksisser var desuden afspejlet i de udvalgte fotografier fra familievæggen, der som udstillingens ydre udtryk inviterede brugerne inden for i sikhernes univers.

Afrundende perspektiver

Med tanken om religion som integreret del af museernes arbejde bekræftede såvel særudstillingen på Immigrantmuseet som pop-up versionen på

Dokkl én af vores vigtigste erfaringer. Nok kan religion gennem fortolkninger nedtones og afdramatiseres, men fænomenet kan og skal aldrig fjernes helt fra offentlige rum – særligt ikke, hvis man beskæftiger sig med minoritetshistorie og indvandringens kultur. Sikhernes fulde historie var eksempelvis aldrig blevet udfoldet uden religionsperspektiverne. Det var udstillingernes store mosaikker af private fotos indsamlet fra adskillige familiealbums et slående eksempel på. Her delte danske sikh-familier tillidsfuldt ud af mødet med livet i Danmark.

Motiver af turbanbindinger og kirtanmusikere, af bryllupper og religiøse ceremonier i gurdwaraerne, af fællesbøn og meditativ recitation i hjemmet blandede sig med motiver af unge mænd ankommet til banegården, af en

Samtalerne om de mange fotografier fra sikhernes private albums vakte minder og lysten til at dele egne historier. Foto: Immigrantmuseet.

børneflok med turbaner foran et boligbyggeri i Høje Gladsaxe, af en ung mand i vinterjakke i en snedækket have, af en kvinde iklædt en pink sari foreviget foran en Ford med Lillebæltsbroen i baggrunden. Motiver, der for de besøgende var genkendelige, men også afspejlede et tæt vævet samspil mellem religion og hverdag. Til sammen konstruerede de mange fotos en fortælling om det danske sikh-samfunds bidrag til nyere dansk historie. Et bidrag, som en uformel deltager en uge efter åbningen på Immigrantmuseet valgte på eget initiativ at understrege sin del i ved at tilføje mosaikken sit indrammede familieportræt. Eksemplet var blot ét blandt mange, der illustrerede det udvidede medejerskab for udstillingen, som udviklede sig i sikh-samfundet og ikke mindst blandt de, der ikke direkte var involveret i partnerskabet. I løbet af de første uger efter åbningen indleverede flere uformelle deltagere uopfordret genstande, som de gerne så udstillet. Det er derfor en overvejelse værd, om samme grad af medejerskab havde udviklet sig blandt de mange deltagere fra sikh-samfundet, hvis vi fra starten havde fravalgt religion. Havde de følt sig loyalt portrætteret? Havde de fået samme lyst til at bidrage på egen hånd? Var vi lykkedes med at understøtte empowerment i samme grad? Vores svar er, at en imødekommelse af følsomme emner og samskabelse kun vil styrke museerne som aktive og innovative institutioner for demokratiske samtaler.

Referenceliste

- Apsel, Joyse & Amy Sodaro 2020. *Museums and Sites of Persuasion: Politics, Memory and Human Rights*. Milton: Routledge.
- Bennicke, Ida 2016. "Tekster om ting – På sporet af en genretransformation", i *Nordisk Museologi*, nr. 1, s. 21-39.
- Black, Graham 2020. *Transforming Museums in the Twenty-first Century*. London & New York: Routledge.
- Cimoli, Anna Chiara 2013. "Migration Museums in Europe. Narratives and their visual translations", i Peressut, Luca Basso, Lanz, Francesca & Gennaro Postiglione (red.) *European Museums in the 21st Century: Setting the Framework*. Milano: Politecnico di Milano, s. 313-329.
- Christensen, Henrik Reintoft, Jacobsen, Brian Arly & Signe Engelbreth Larsen 2019. *Religion i det offentlige rum – et dansk perspektiv*. Aarhus: Aarhus Universitetsforlag.

- DACOREC, ved Tim Jensen 2000. *Religionsguiden – en vejviser til flygtninges og indvandreteres religioner og trossamfund i Danmark*. København: Dansk Flygtningehjælp.
- Dokk1. “Vision & værdigrundlag.” Sidst tilgået 31. januar 2022. <https://dokk1.dk/om-dokk1/vision-vaerdigrundlag>.
- Engholm, Gitte & Signe Bjerre 2020. *Mellem innovation og integration. Når museer møder nytilkomne borgere*. København: Nationalmuseet.
- Falk, John 2009. *Identity and the museum visitor experience*. Walnut Creek: Left Coast Press.
- Fibiger, Marianne Qvortrup 2020. “Hinduisme og sikhisme i Danmark fra 2010-2020”, i *Religion i Danmark*, årg. 10, nr. 1. Center for Samtidsreligion, Institut for Kultur og Samfund, Aarhus Universitet, s. 27-34.
- Fieldhouse, Paul 2017. *Food, Feasts, and Faith. An Encyclopedia of Food Culture in World Religions*. Santa Barbara: ABC-CLIO.
- Gilberg, Rolf 2009. “Håndtering af hellige ting – i museer”, i *Nordisk Museologi*, nr. 2, s. 80-91.
- Grøn, Rasmus & Lise Kloster Gram 2019. “Deltagelsens paradoks. Samlingens rolle i den brugerinddragende formidling”, i *Nordisk Kulturpolitisk Tidsskrift*, vol. 22, nr. 2, s. 312-331.
- Hornstrup, Carsten & Thomas Johansen. *Strategisk relationel ledelse. Systemisk ledelse af forandringer*. København: Dansk Psykologisk Forlag.
- Iervolino, Serena 2013: “Museums, Migrant Communities, and Intercultural Dialogue in Italy”, i Golding, Viv & Wayne Modest (red.) *Museums and Communities – Curators, Collections and Collaboration*. London & New York: Bloomsbury, s. 113-129.
- Ilkjær, Helene 2011. “The Sikh community in Denmark: balancing between cooperation and conflict”, i Jacobsen, Knut & Kristina Myrvold (red.) *Sikhs in Europe: migration, identities, and representations*. Farnham: Ashgate Publishing, s. 39-63.
- Ilkjær, Helene 2012. “Om sikhisme”, i *Religion i Danmark 2012*, årg. 4. Center for Samtidsreligion, Institut for Kultur og Samfund, Aarhus Universitet, s. 105-110.
- Jacobsen, Knut & Kristina Myrvold 2011. *Sikhs in Europe: Migration, Identities and Representations*. Farnham: Ashgate Publishing Limited.
- Jensen, Tim 2004. “Er det mono-religiøse Danmark blevet multi-religiøst?“, i *Chaos. Dansk-norsk tidsskrift for religionshistoriske studier*, årg. 41, s. 115-134.
- Jeppesen, Emma Barnhøj 2022. “Afgghanske vidnesbyrd på museum”, i *NYT*, nr. 30, s. 12-16.

- Kadoyama, Margaret 2018. *Museums Involving Communities. Authentic Connections*. New York & London: Routledge.
- Likierska, Marta & Mark Syke 2016. *Over grænsen. An exhibition*. Farum: Immigrantmuseet.
- Lynch, Bernadette 2011. "Collaboration, contestation, and creative conflict. On the efficacy of museum/community partnerships", i Marstine, Janet: *The Routledge Companion to Museum Ethics*. London & New York: Routledge, s. 167-184.
- Reeve, John 2012. "A question of faith: the museum as a spiritual or secular space", i Sandell, Richard & Eithne Nightingale. *Museums, Equality and Social Justice*. London: Routledge, s. 125-142.
- Riccardi, Inanna 2016. *Human Refugees*. Farum: Immigrantmuseet.
- Riccardi, Inanna 2015. *Friendship. A photographic project*. Farum: Immigrantmuseet.
- Rothstein, Mikael 2000. *Politikens Håndbog I Verdens Religioner*. København: Politikens Forlag.
- Sandell, Richard & Eithne Nightingale 2012. *Museums, Equality and Social Justice*. London: Routledge.
- Schütze, Laura Maria 2014. *En fornemmelse for migration. Sted, materialitet og religion i udstillinger på Immigrantmuseet og Københavns Museum*. Det Humanistiske Fakultet. Københavns Universitet.
- Sikh Ungdom. "Hvorfor Sikh Ungdom?". Sidst tilgået 31. januar 2022. https://www.sikhungdom.dk/om_sikh_ungdom.html.
- Simon, Nina 2010. *The Participatory Museum*. Santa Cruz, CA: Museum 2.0.
- Svendsen, Gert Tinggard. *Tillid*. Aarhus: Aarhus Universitetsforlag.
- Sørensen, Anne Scott & Hjørdis Brandrup Kortbek. *Deltagelse som kunst- og kulturformidling*. Frederiksberg: Samfundslitteratur.
- Tali, Margaret 2018. *Absence and Difficult Knowledge in Contemporary Art Museums*. New York & London: Routledge.